JAUNIMO POŽIŪRIS Į ŠEIMĄ KAIP KARTŲ SOLIDARUMO PRIELAIDA

ELVYRA ACIENĖ, RAMUTĖ ČEPIENĖ

KLAIPĖDOS UNIVERSITETAS

Postmoderni šeima skiriasi nuo tradicinės savo struktūra ir turiniu, todėl transformuojasi ir socialinis išplėstinės šeimos funkcionavimas – šeimos atvirumas ir uždarymas kartų solidarumo kontekste. Kartų solidarumo paradigmos požiūriu, pozityvi genetinėje šeimoje įgyta tarpusavio santykių patirtis yra svarbus normatyvinis ir moralinis orientyras modeliuojant šeimos perspektyvą, kartų solidarumo tendencijas. Straipsnio autorės kelia klausimą, kaip išlaikyti pozityvų požiūrį į šeimą ir, dar svarbiau, kaip jį įtvirtinti kitose kartose. Straipsnyje projektuojama idėja, kad kartų solidarumo supratimas turi įtakos šeimos socialinės politikos tobulinimui ir socialinio darbo profesionalizacijai.

Šeima, kaip socialinis institutas, visada buvo ir bus svarbi sociologijos, psichologijos, edukologijos mokslų krypčių tyrinėjimų sritis. Postmodernios visuomenės vystymosi kontekste Lietuvos šeima, kaip ir daugelis rinkos ekonomikos šalių šeimų, išgyvena krizę. Šeimos institutas balansuoja tarp tradicinio, santuoka paremto, šeimos modelio ir partnerystės, kaip naujos bendro gyvenimo formos įsitvirtinimo. Partnerystės forma priimtinesnė jaunesnės kartos žmonėms, nes požiūrio į tradicinę šeimą vertybiniai pokyčiai šioje socialinėje grupėje siejami ne su šeimos kūrimo prioritetais, o su profesinės karjeros siekiais, kurie projektuojasi į įsitvirtinimą darbo rinkoje, siekiant savarankiškumo ir materialinio stabilumo. Šeimos instituto funkcionavimo problemos neatsiejamos nuo visuomenės socialinių, ekonominių ir politinių pokyčių. Lietuvos socialinė politika neatitinka ir jaunimo lūkesčių šeimos projektavimo aspektu. Nedarbas turi įtakos materialiniam šeimos stabilumui, kartu skatina darbo migraciją, švietimo sistemos reformų nelankstumas,

sveikatos apsaugos ir vaikų priežiūros institucijų prieinamumo problema nesudaro galimybių kurti šeimai palankią aplinką. Tai tiesiogiai veikia ir demografinę politiką. Socialiniai-ekonominiai veiksniai keičia ir socialinius-psichologinius šeimos funkcionavimo vertybinius principus. Vien tik darbo migracijos fenomeno analizė atskleidžia: kasdieninės mikroaplinkos praradimas turi įtakos šeimos bendravimui, paramos funkcionavimui, idealų vaizdiniams, kartų solidarumo stiprinimui.

Sprendžiant šeimos politikos strateginio planavimo perspektyvas, svarbu įvertinti visus šeimos transformacijas lemiančius veiksniai. Kartu su struktūriniais pokyčiais išryškėja ir vidiniai šeimos pokyčiai.

Tai paskatino ir Lietuvos mokslininkus (Stankūnienė, Maslauskaitė, Kraniauskas, Kraniauskienė, Gedvilaitė-Kordušienė, Lazutka, 2009, 2012, 2013) tyrinėti šeimos modernėjimo problemas, įskaitant ir kartų solidarumo problemą, kuriai iki šiol Lietuvoje neskirta pakankamai dėmesio, nors Lietuvoje vykdoma Jungtinių Tautų inicijuota *Kartų ir lyčių programa 2000*.

Remiantis M. Boweno (1984) teorinėmis išvalgomis galima teigti, kad socialinis išmokymas genetinėje šeimoje per atitinkamus įgijinius sąmoningai arba nesąmoningai formuoja būsimos šeimos vaizdinį ir net modeliuoja šeimos elgsenos modelį. Tai patvirtina teiginį, kad šeimos elgsenos modeliai gali būti perduodami iš kartos į kartą. Labai svarbi teorinė prieiga yra tai, jog genetinėje šeimoje perduodama ne tik teigiama, bet ir neigiama patirtis, kurios pagrindu vystosi sutuoktinių bendravimo normos vaidmenų pasiskirstymo aspektu, kuriami vaikų auklėjimo metodai ir kt. Socialinio išmokymo įgijinių supratimas, kaip šeimos edukacinio ugdymo strategija, gali tapti tiesiogine prielaida kartų solidarumui įtvirtinti. Kaip išlaikyti pozityvų požiūrį į šeimą ir, dar svarbiau, kaip jį įtvirtinti būsimose kartose, yra postmodernistinės visuomenės šeimos stiprinimo dienotvarkės klausimai. Kalmijin (2005) (cit. „Lietuvos šeima tarp tradicijos ir realybės“, p. 299) teigia, kad mainai (praktinė, finansinė ir socialinė parama) tarp tėvų ir suaugusių vaikų padeda stiprinti ryšį tarp kartų, nors racionalumo kontekstas dažnai vertinamas kritiškai.

Teorinės priegigos. Šio straipsnio autorės jau prieš keletą metų tarptautinio tyrimo „Jaunų žmonių požiūris į šeimą“ kontekste atliko išsamų tyrimą, atskleidžiantį, kaip jaunimas vertina šeimos institutą. Kartu su

mokslininkais iš Lenkijos, Pietų Korėjos, Ispanijos ir Vokietijos autorės tyrinėjo šeimos funkcionavimo problemas jaunų žmonių vertinimų kontekstuose. Tyrimo dizainą kūrė Vokietijos Oldenburgo universiteto mokslininkai F. W. Buschas ir W. -D. Scholzas (2002). R. Nave-Herz (2003) teorinės išvalgos leido metodologiškai pagrįsti tyrimo tikslą – atskleisti, kaip jauni žmonės, ką tik sukūrę šeimą ar tik besirengiantys ją kurti, vertina savo genetinės šeimos įtaką jų šeimos gyvenimo perspektyvai. Atliekant tyrimą siekta įvertinti šeimos narių tarpusavio santykius, vaidmenų pasiskirstymą, vaikų auklėjimo metodus, tėvų, kaip draugų ir patarėjų, vaidmenį ir kt. Tyrimas atskleidė, kad požiūris į genetines šeimas iš esmės yra teigiamas ir gali būti traktuotinas kaip prielaida, kad daug vertybinių šeimos bruožų persikels į būsimų šeimų gyvenimo modelius.

Todėl empiriniai tyrimai, kuriais siekiama atskleisti tradicinės šeimos postmodernioje visuomenėje stiprybes ir silpnybes, yra būtini, nes visuomenė ir atitinkamos valstybės institucijos turi žinoti, kokia šeimos vystymosi raida vyrauja ir kokios jos raidos perspektyvos artimiausioje ateityje gali būti numatomos, kokią įtaką socialinė politika turi demografinėi politikai ir koks svarbus yra išplėstinės šeimos modelis tradicinės šeimos išlikimui.

Autorėms atrodė, kad tyrimų rezultatai buvo visapusiškai pristatyti publikacijose, tačiau susipažinus su kartų solidarumo tyrinėjimais, nuspręsta dar kartą atsigręžti į jau minėto tyrimo rezultatus ir peržiūrėti juos kaip paieškas kartų solidarumo stiprinimo prielaidoms pagrįsti. Tam pasitelktas ir socialinės politikos kontekstas.

Postmodernistinės visuomenės vystymosi procesų dinamiškumas daro įtaką požiūriui į šeimą kaitai. A. Maslauskaitė (2005) kaitos požiūrio į šeimą priežastis įvardija labai plačiame globalizacijos diskurse (rinkos ūkio kuriama „nedraugiška“ aplinka, moterų įsitvirtinimas darbo rinkoje, vartojimo kultūros aspektai šeimos bendravime, devaluota santuokos instituto reikšmė, gimstamumo, skyrybų bei kohabitacijos problemos ir kt.) ir ieško įrodymų, kaip pasitelkus paramos šeimai politiką stabilizuoti šeimos gyvenimo transformacijas.

Remiantis McDonald (2002), Heitlinger (1991) (cit Maslauskaitė, 2005, p. 69), paramos šeimai politikai svarbūs 3 pagrindiniai komponentai:

- ♦ finansinis stabilumas;
- ♦ parama tėvams derinant darbą ir šeimą;
- ♦ kultūrinės ir socialinės priemonės, remiančias vaikus ir motinystę / tėvystę (žr. 1 pav.).

1 PAV. PARAMOS ŠEIMOS POLITIKAI PRIEMONIŲ MODELIS
(ŠALTINIS: McDONALD, 2002; HEITLINGER, 1991, CIT. MASLAUSKAITĖ, 2005)

Analizuojant šį paveikslą priemonėje „Socialiniai pokyčiai remiant vaikus ir tėvus“ pasigendama prieigų kartų solidarumo aspektu. Aptardami gerovės valstybių šeimos socialinės politikos strategijas matome, kad gerovės valstybėse ieškoma būdų, kaip padėti šeimai, kad rinkos ūkio kuriama „nedraugiška“ aplinka būtų tikslingai generuojama į konkrečias priemones, kurios atitiktų šeimos poreikius ir projektuotųsi į išplėstinės šeimos solidarumo galimybes. S. Kraniauskienė (2013) teigia, kad 2009 m. atlikto kartų ir lyčių tyrimo duomenys atskleidžia: neįvertinus tarpgeneracinės funkcinės paramos galimybių, normatyvinio solidarumo turinio, visuomenėje įsitvirtinusių nuostatų dėl optimalaus socialinės politikos modelio, negalima suprasti ir valdyti rizikos veiksnių, kurie daro įtaką kartų solidarumo stabilumui.

Šio straipsnio autorių jau minėtame *Jaunimo požiūrio į šeimą* tyrime kartų solidarumo problema tiesiogiai negvildenta. Tačiau kai kurie rezultatai „prašosi“ būti interpretuojami šios paradigmos kontekste.

Solidarumo terminą pirmieji šeimos lygmeniui pritaikė Nye ir Rushing (1969), šeimos lygmeniui – Bengston ir kt. (1991) (cit. *Lietuvos šeima tarp tradicijos ir realybės*, p. 300). Bengston (2001) (ten pat, p. 300) teigia, kad „solidarumo paradigmos esmė – siekis atskleisti individus į kolektyvą jungiančių ryšių prigimtį“. Monografijoje „Lietuvos šeima tarp tradicijos ir realybės“ (2009) pristatoma kartų solidarumo ir jį lemiančių veiksnių analizė. Bengston (2001, ten pat, p. 300–301) skiria 6 dimensijas, kurios sudaro šeimos solidarumo modelį: bendravimo, konsensuso, normatyvinis, funkcinis, artumo, struktūrinis solidarumas. Kartų solidarumo modeliui artimus jaunų žmonių elgesio ir jausmų savo tėvų šeimai aspektus išskyrėme ir tyrimo *Jaunimo požiūris į šeimą* atsakymuose, todėl galime teigti, kad šios dimensijos tapo tyrimo metodologinėmis priemonėmis ir leido iš naujo peržvelgti bei pristatyti tyrimo rezultatus. Šiame straipsnyje pristatome tik tuos tyrimo rezultatus, kurie atskleidžia galimybę vertinti šeimą kaip sektiną ar nesektiną pavyzdį, atskleidžia šeimos santykių išteklį, kurie leidžia tikėti tradicinių nuostatų į šeimą tęstinumu ir kartų solidarumo perspektyva.

Tyrimo dalyvavo 500 Lietuvos rajonų ir miestų gyventojų nuo 15 iki 30 metų. Respondentai pasirinkti atsitiktinės atrankos būdu. 1 lentelėje pristatomos pagrindinės socialinės-demografinės charakteristikos.

1 LENTELĖ. RESPONDENTŲ SOCIALINĖS-DEMOGRAFINĖS CHARAKTERISTIKOS

Lyties charakteristika		Amžiaus charakteristika			Socialinio statuso charakteristika		
Moterys	Vyrai	15–18	19–23	24–30	Mokosi mokykloje arba (ir) profesijos	Studijuoja	Dirba
58,8 %	41,2 %	18,5 %	47,8 %	33,7 %	22,4 %	45,5 %	32,1 %

Atliekant anketinę apklausą pristatytos tiek respondentų, tiek ir jų tėvų vedybinio statuso charakteristikos.

Respondentai: nevedusių / netekėjusių – 71,5 %, vedusių / ištekejusių – 20,8 %, išsiskyrusių – 2,8 %, gyvenančių nepastovių santykių porose – 4 %. 21,2 % respondentų augina 1–4 vaikus, 78,8 % vaikų neturi.

Tėvai: 67,1 % respondentų tėvų yra susituokę ir gyvena kartu, 11,9 % tėvų yra išsiskyrę, vienas iš tėvų – našlys / našlė – 12,7 %.

Statistinis duomenų apdorojimas. Naudota *SPSS 12.0 for Windows* programa. Vidurkiai palyginti taikant *Mann-Whitney* ir *Kruskal-Wallis* kriterijus. Nustačius $p < 0,05$, požymių skirtumai traktuoti kaip statistiškai reikšmingi. Ranginių dydžių ryšiams nustatyti naudota *Spearmano* ranginė koreliacija.

Tyrimo rezultatų pristatymas

Atskira tyrime naudotos anketos klausimų dalis skirta išsiaiškinti jaunų žmonių santykius su genetinėmis (tėvų) šeimomis. Visų pirma klausėme respondentų, **ar šeima, kurioje užaugo, jiems yra pavyzdys ir kokių laipsniu**. Atsakymų pasiskirstymą matome 2 lentelėje.

2 LENTELĖ. GENETINĖS ŠEIMOS, KAIP PAVYZDŽIO SAVO ŠEIMAI, ĮVERTINIMAS

	Dažnis	Procentas
Visiškai ne pavyzdys	27	9,0
Menkas pavyzdys	29	9,7
Labiau ne pavyzdys	42	14,0
Labiau pavyzdys	78	26,0
Didelis pavyzdys	75	25,0
Visiškai pavyzdys	36	12,0
Aš neturėsiu šeimos	8	2,7

Pasirinkimų dažniai rodo, kad dažniausiai genetinės šeimos kaip pavyzdys vertinamos nuosaikiai (26 % – labiau pavyzdys, 25 % – didelis pavyzdys). 12-ai procentų respondentų jų genetinės šeimos yra visiškai pavyzdys ir tik 9 procentams – visiškai nepriimtinas pavyzdys. Galima manyti, kad didesnė dalis respondentų, pasirinkdami pozityvius savo genetinės šeimos vertinimus atskleidžiančius teiginius, išreiškia *konsensuso solidarumą* (angl. *consensual solidarity*), t. y. reflektuoja savo ir tėvų šeimos narių vertybių, nuostatų, įsitikinimų panašumą ir bendrumą.

Jaunų žmonių ir jų tėvų šeimos *artumo / afekcijos solidarumą* (angl. *affection solidarity*) galima išvelgti atsakymuose į klausimą, **kokią įtaką savarankiškų sprendimų priėmimui daro genetinės šeimos nariai**. Rezultatus matome 3 lentelėje.

3 LENTELĖ. PARAMOS IR PATARIMO SVARBIAIS KLAUSIMAIS ADRESATAI

	Ideologiniai sprendimai		Mokymosi problemų sprendimai institucijose		Karjeros projektavimas ir realizavimas		Lytinis švietimas		Religijos klausimai		Santykiai su draugais		Jausmų refleksija		Sutarimo šeimoje problemos	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Mama	35	11,7	110	36,7	75	25,0	37	12,3	39	13,0	54	18,0	32	10,7	58	19,3
Tėvas	48	16,0	22	7,3	34	11,3	13	4,3	5	1,7	5	1,7	5	1,7	8	2,7
Brolis / sesuo	10	3,3	22	7,3	26	8,7	18	6,0	9	3,0	40	13,3	34	11,3	32	10,7
Seneliai	3	1,0	6	2,0	4	1,3	10	3,3	47	15,7	10	3,3	9	3,0	14	4,7
Draugai	30	10,0	48	16,0	31	10,3	70	23,3	29	9,7	84	28,0	110	36,7	70	23,3
Partneris / partnerė	38	12,7	47	15,7	85	28,3	65	21,7	21	7,0	63	21,0	53	17,7	73	24,3
Man nereikia patarimo	128	42,7	37	12,3	35	11,7	72	24,0	136	45,3	36	12,0	45	15,0	38	12,7
Į kitus	7	2,3	5	1,7	5	1,7	12	4,0	10	3,3	3	1,0	1	,3	1	,3

Akivaizdu, kad tėvai ir seneliai nėra svarbiausi „patarėjai“ apskritai, tačiau tam tikrais klausimais jie yra artimiausi ir pasitikėjimą pelnę žmonės. Mama yra tas asmuo, kuriuo galima pasitikėti, kai sprendžiami mokykloje (švietimo įstaigoje) iškilę sunkumai, be to, ji yra geriausia patarėja profesinių ketinimų įgyvendinimo klausimu. Į tėvą dažniau negu į kitus asmenis kreipiamasi politiniais klausimais. Su broliais / seserimis dažniau aptariamos nebent problemos su draugais ir bėdos šeimoje. Seneliai dažniausiai pataria tikėjimo klausimais. Šie atsakymai priskirtini bendravimo solidarumo ir artumo dimensijų raiškai kartų solidarumo aspektu.

4 LENTELĖ. VAIKO PRIEŽIŪROS ŠEIMOJE ORGANIZAVIMO PASISKIRSTYMAS

	N	%
Motina turi pasiimti vaiko priežiūros atostogas ir rūpintis vaiku	143	47,7
Tėvas turi pasiimti vaiko priežiūros atostogas ir rūpintis vaiku	3	1,0
Abu tėvai turi pakaitomis rūpintis vaiku	51	17,0
Pasilikti su vaiku tam, kuris mažiau uždirba	43	14,3
Vaiką vežti į vaikų darželį ar pas auklę	30	10,0
Nusamdyti žmogų, kuris tėvų namuose rūpintųsi vaiku	9	3,0
Seneliai, jei įmanoma, rūpinasi vaiku	15	5,0
Geriau, jei nebūtų susilaukę vaiko	4	1,3

Funkcinio solidarumo (angl. *functional solidarity*) aspektu įdomus jaunų žmonių požiūris į tai, kam šeimoje tenka rūpintis vaikų priežiūra. Kadangi kalbama apie jauną šeimą, kurioje gimė kūdikis, pirmenybė teikiama jauniems tėvams, ypač motinai. Tik 5 % respondentų nurodo, kad vaiku galėtų rūpintis seneliai (jei įmanoma). Manome, kad šį požiūrio aspektą galima būtų tyrinėti išsamiau, nes gyvenimo praktika rodo, kad tėvų pagalbos globojant vaikus šiuolaikinei šeimai reikia dažniau, ji gali būti labai įvairi. Tai patvirtina ir S. Kraniauskienės (2013) išvalgos.

Tyrimo metu respondentų klausėme, **kaip jie įsivaizduoja gyvenimą po 25 metų**. 2 pav. pateikėme įsivaizduojamų įgytos patirties ir vertybių reitingus.

Kaip matome, svarbiausi minimi dalykai vienaip ar kitaip susiję su šeima: geri santykiai su savo vaikais, vaikų turėjimas, nuosavo būsto turėjimas, sutarimas su tėvais ir vedusio žmogaus statusas. Draugai, kelionės, atsidavimas profesinei karjerai, anūkai taip pat pripažįstami kaip svarbūs ir labai svarbūs. Kaip nesvarbūs traktuojami prisirišimas prie savo gyvenamosios vietos ir gyvenimas be partnerio, viatnėje. Taigi galime teigti, kad jauni žmonės savo tolimus gyvenimo planus sieja su vaikais ir šeimos gyvenimu. Tai traktuotina kaip šeimos ilgaažiškumo perspektyva, jos tęstinumas ir, tikėtina, kartų solidarumo pasireiškinimas visų dimensijų kontekste.

2 PAV. GALIMŲ IŠGYVENIMŲ, GYVENIMO BŪDO IR VERTYBIŲ PO 25 METŲ REITINGAI

Minimas tendencijas patvirtina statistinė duomenų analizė. Pagal požiūrį į genetinės šeimos santykių kokybę tyrime dalyvavę jauni žmonės suskirstyti į grupes: reflektuojantys blogus, vidutiniškus arba gerus tėvų tarpusavio santykius. Išaiškėjo, kad šis genetinės šeimos integralumą reprezentuojantis veiksnys siejasi su požiūriais į svarbius gyvenimiškus dalykus. Vienas jų – motyvai turėti vaikų (3 pav.).

Motyvus susilaukti vaikų nevienodai nulemia respondentų priklausymas skirtingos darnos genetinėms šeimoms. Savo gyvenimo įprasminimą vaikuose dažniau mato jaunuoliai, savo tėvų santykius vertinantys kaip vidutiniškus ir gerus. Jų daugiau ar mažiau teigiama patirtis genetinėje šeimoje galbūt užfiksavo ir atitinkamą tėvų požiūrį į vaikus. Tie jaunuoliai, kurie matė blogus tėvų santykius, gyvenimo prasmės, matyt, linkę ieškoti kitur, ne vaikuose. „Gerų“ ir „vidutiniškų“ šeimų atžalos dažniau renkasi ir retą motyvą – siekį išsaugoti giminės ir pavardės tęstinumą (visiškai suprantamas noras pratęsti tai, kas gera).

3 PAV. SKIRTINGŲ TĖVŲ ŠEIMOS PATIRTĮ TURINČIŲ RESPONDENTŲ NORO TURĖTI VAIKŲ MOTYVACIJOS SKIRTUMAI

4 PAV. TĖVŲ ŠEIMOS PAVYZDŽIO ĮVĖRČIŲ SKIRTUMAI TARP SKIRTINGAI TĖVŲ SANTYKIUS VERTINANČIŲ RESPONDENTŲ

Stebimi (4 pav.) reikšmingi skirtumai tarp respondentų grupių, kurios skiriasi tėvų darnos patirtimi vertinant savo genetinę šeimą kaip pavyzdį savo šeimai. Savotišku etalonu savo šeimai tėvų šeimą dažniau laiko tie respondentai, kurie tėvų santykius įvertino kaip gerus. Kaip matome

4 pav., tėvų šeimos pavyzdžio jėga proporcingai mažėja mažėjant jų tarpusavio santykių „reitingui“.

5 PAV. SAVĖS PROJEKCIJOS ATEITYJE SKIRTUMAI SKIRTINGOS ŠEIMYBINĖS PATIRTIES GRUPĖSE

Išsiskyrė respondentų, turinčių skirtingą patirtį genetinėse šeimose, ateities projekcijos (5 pav.). Palankiai vertinantieji savo tėvų santykius labiau tikisi sutarti su tėvais ir tolimoje ateityje. Tie, kurie užaugo šeimose, kur, anot jų pačių, santykiai buvo prasti, dažniau tikisi įgyti tolimų kelionių ir kitokių išgyvenimų patirties.

Apibendrinant galima daryti išvadas, kad šeimos instituto funkcionavimo problemos neatsiejamos nuo visuomenės socialinių, ekonominių ir politinių pokyčių. Lietuvos socialinė politika neatitinka jaunimo lūkesčių šeimos kūrimo aspektu. Galima drąsiai teigti, kad trūksta mokslinių tyrimų, kurių rezultatai leistų įvertinti tradicinės šeimos postmodernioje visuomenėje stiprybes ir silpnybes, kad visuomenė ir atitinkamos valstybės institucijos galėtų numatyti šeimos vystymosi perspektyvas artimiausioje ateityje ir atitinkamai plėtoti tokią socialinę politiką, kuri darytų įtaką socialinei politikai, užtikrinančiai tradicinės šeimos modelio išlikimą.

Šiame straipsnyje pristatyti tyrimo rezultatai atskleidžia galimybę vertinti šeimą pasitelkus išplėstinės šeimos santykių išteklius, kurie leidžia

tikėti tradicinių nuostatų į šeimą gyvybingumu ir kartų solidarumo perspektyva. Kartų solidarumo paradigmos požiūriu (bendravimo solidarumas, konsensuso solidarumas, funkcinis solidarumas, artumo solidarumas), genetinėje šeimoje įgyta pozityvi tarpusavio santykių patirtis yra svarbus normatyvinis orientyras priimant svarbiausius šeimos modelio ir šeimos tęstinumo sprendimus bei projektuojant savo gyvenimo siekius, įskaitant ir glaudžius santykius su tėvų šeima.

LITERATŪRA

1. Bowen, M. (1984). *Family Therapy in Clinical Practice*. N.Y.
2. Čepienė, R., Giedraitienė, E. (2007). Jaunimo požiūris į genetinę šeimą: būsimos šeimos modelio paieškos. *Soter*, 22 (50): 97–109.
3. Giedraitienė, E., Čepienė, R. (2005). Šeimos ir profesinės karjeros santykis: jaunimo požiūrio tyrimo rezultatai. *Tiltai. Priedas: mokslo darbai. Mokymasis visą gyvenimą ir karjeros raida žinių visuomenėje*, 28: 67–74.
4. Giedraitienė, E., Čepienė, R. (2005a). Young People's View on the Family as a Social-Pedagogical Problem. *Changing Education in Changing Society*, 1: 35–39.
5. Giedraitienė, E., Čepienė, R. (2006b). Pupil's Training for Family Life at School Present and Future. *Changing Education in Changing Society*, 1: 56–60.
6. Giedraitienė, E., Čepienė, R. (2006c). Familienvorstellungen Jugendlicher in Litauen. In: F. W. Busch, W. -D. Scholz (Hg.), *Familienvorstellungen zwischen Fortschrittlichkeit und Beharrung* (S. 183–226). Ergebnisse einer empirischen Untersuchung von Ehe- und Familienvorstellungen Jugendlicher im internationalen Vergleich. *Familie und Gesellschaft*, 19. Germany: Ergon Verlag.
7. Kraniauskienė, S. (2013). Normatyvinis ir funkcinis kartų solidarumas Lietuvoje. *Sociologija. Mintis ir veiksmas*, 1 (31): 89–121.
8. *Lietuvos šeima tarp tradicijos ir naujos realybės* (red. ir sud. V. Stankūnienė, A. Maslauskaitė). (2009). Vilnius: Socialinių tyrimų institutas.
9. Maslauskaitė, A. (2005). *Lietuvos šeima: tarp rinkos ir politikos*. Vilnius: Demokratinės politikos institutas.
10. Nave-Herz, R. (2003). *Familie zwischen Tradition und Moderne. Ausgewählte Beiträge zur Familiensociologie*. Oldenburg: BIS Verlag.
11. Stankūnienė, V., Jasilionienė, A., Jančaitytė, R. (2005). *Šeima, vaikai, šeimos politika: modernėjimo prieštara*. Vilnius: Demografinių tyrimų centras.
12. Stankūnienė, V., Jonkarytė, A., Mikulionienė, S., Mitrikas, A., Maslauskaitė, A. (2003). *Šeimos revoliucija? Iššūkiai šeimos politikai*. Vilnius: Socialinių tyrimų institutas.